

ISSN 2367-7031 / www.piron.culturecenter-su.org

БРОЙ # 11 / ЗИМА 2015 / ИЗКУСТВА И ПАМЕТ

URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2015/11/2015-11-dvatsov-istinata-mashina-na-pametta-mashina-na-znachenieto.pdf>

Истината – машина на паметта, машина на значението

Димитър Вацов

Резюме: Предлагам да мислим перформатива „Това е истина!“ по аналогия със заповеди от типа: „Вземи за образец!“, „Помни!“, „Прави така!“, „Повтаряй винаги по същия начин!“. Казването на истината е специфичен перформатив, речево устройство, чрез което се прекъсва вече възникнало съмнение и се изисква (оттук-нататък) *помнене* и *буквално повторение* на дадено изказване, теория, разказ, вещ, но вече в качеството им на парадигма, на образец. В този смисъл казването на истината е и устройство за производство и тривиализация на образцови значения. То може да бъде разбрано по аналогия със следните практически жестове: издаване на лиценз, сертификат, гаранционна карта за нещо или, най-просто, като поставяне на пломба върху водомер. Перформативът „Това е истина!“ има две основни функции: 1. Забранява да се променя съдържанието на обявеното за истинно (не трябва да се бърка вътре в устройството на водомера); 2. Изисква обявеното за истинно винаги да се взима за образец (по него следва да се отчита всяко бъдещо потребление на вода).

Ключови думи: съмнение, истина, перформатив, образец, значение

Димитър Вацов е доктор по философия и доцент в Департамента по философия и социология на Нов български университет. Той е главен редактор на сп. *Критика и хуманизъм*, както и председател на УС на Фондация за хуманитарни и социални науки – София. Работи в областта на критическата теория и постаналитичната философия на езика. Автор е на следните книги: *Опити върху властта и истината* (2009), *Свобода или признаване: Интерактивните извори на идентичността* (2006); *Онтология на утвърждаването: Нищия като задача* (2003).

1. Трилемата на Агрипа (на барон Мюнхаузен)

В съвременната аналитична епистемология, предвид нейния анти-фундационалистски уклон, е станало много модно връщането към античния скептицизъм. Така се е оформило и едно общо място на дискусиите, наречено „трилемата на Агрипа“¹. „Трилемата на Агрипа“ е емблематичен пример, с който днес най-често се отхвърля възможността за финално обосноваване (*justification*). Тя е демонстрация на това, че не е възможно такова нещо като *напълно обосновано знание*, т.е. *чиста истина*.

Секст Емпирик в „Основи на пиронизма“ обобщава *пет основни начина на провеждане на скептически аргумент*. Два от тях са традиционни, поне от Платон насетне: претенцията за чиста истина, повдигната от някого, бива отхвърлена чрез изтъкване на релативността на неговото съждение спрямо 1. Различни/несъизмерими концептуални теории и социокултурни рамки; или 2. Чрез релативизация на персоналната гледна точка, от която се прави съждението. По-интересни са другите *три начина*, които днес най-често биват определяни като „формални“ и които са наречени „трилемата на Агрипа“. Така са наречени, защото Диоген Лаерций приписва *начините на скептическа аргументация* на Агрипа, за когото впрочем не знаем почти нищо (освен че е скептик от края на 1 в. от н.е.).

Трите формални начина, по които може да бъде опровергана претенцията за чиста истинност на дадено твърдение, са поставени в зависимост от три възможни хода, с които говорителят, чието твърдение е поставено под въпрос, може да се защити (да обоснове твърдението си). Ако аз съм казал: „Страниците на доклада ми са върху масата“, но някой от вас се е усъмнил в това (все едно дали наистина, или на шега) и ме пита: „Откъде-накъде твърдиш това? Откъде знаеш?“, аз имам три типологични възможности за отговор, за реакция и защита:

1. Мога да кажа *нещо друго и различно*, с което да се опитам да подкрепя предишното си твърдение. Например: „Защото *знам!* Стоя точно тук, на масата, и виждам ясно. Ела и ти да се увериш!“

Т.е. мога да заема една друга свидетелска, непосредствено и наивно привилегирована гледна точка, от която да се опитам да подкрепя оспореното твърдение.

Тук, разбира се, скептикът – Секст Емпирик или Агрипа – казва, че това твърдение на свой ред може да бъде оспорено и т.н. *ad infinitum*. Т.е. абсолютна истина е невъзможна. И скептикът е прав.

2. Мога, обаче, да подходя и другояче – вместо да се опитвам да заема друга непосредствена индексична позиция, от която да подкрепя предишното твърдение, мога просто да се втвърдя и да настоявам на същото

---

¹ M. Williams, *Groundless Belief. An Essay on the Possibility of Epistemology*, 2nd Ed, Princeton: Princeton University Press, 1999, ch. 5; R. Fogelin, *Pyrrhonian Reflection on Knowledge and Justification*, Oxford: Oxford University Press, 1994, ch. 6.

като кажа: „Твърдението, че „Страниците на доклада ми са върху масата“, е истинно“.

Но „Какво е истина?“, питат Пилат Понтийски и скептиците. А Секст Емпирик казва и нещо повече: подобен отговор, който просто преутвърждава казаното като настоява тавтологично на него, не е нищо повече от **догматично допускане**. Догматичното упорство обаче по никакъв начин не отменя вече поставения спрямо твърдението въпрос – то си остава хипотетично, подвъпросно, оспоримо, несигурно, въпреки упорството. И пак Секст е прав.

3. Третият възможен ход, за да защитя твърдението си, е следният: Мога да се опитам да го *докажа* като го изведа от друго твърдение, казано преди и останало неоспорено (в този смисъл *взето като неоспоримо*). Например, ако всички преди малко сме се съгласили, че „Масата е под страниците“, то според правилото за конверс на отношението следва, че „Страниците са върху масата“. Или, ако вече сме взели за сигурно, че „ $2 + 2 = 4$ “, то следва, че „ $4 - 2 = 2$ “, дори и някой тук още да не си е научил урока и още да се съмнява в последното.

На това обаче Секст и Агрипа казват: да, но подобни доказателства са *кръгови*. Онова, което следва да се докаже, е вече предпоставено – не само е предпоставена сигурността на първото положение, но е предпоставена и формалната еквивалентност на първото с второто. Според Секст това е основание да отхвърлим и двете в качеството им на „чиста монета“. И пак е прав.

Това е трилемата на Агрипа – тя ни показва три различни практически пътя на защита от оспорване, които на свой ред отварят три посоки за продължаване на оспорването. Изводът от трилемата, разбира се, е, че неоспорими истини няма. Защото няма такова основание на знанието – такъв фундамент, - който сам да е неоспорим.

2. Уточнение

В смисъла на Витгенщайн, но и по-съвременно, на Майкъл Уилямс², аз съм съгласен, че скептицизмът – както античния, така и по-съвременния, пост-Декартовия – не следва да се превръща в позиция, чрез която да се радикализира съмнението. Защото абсолютното съмнение е невъзможно и защото, като стилизирана културна фигура, радикалното съмнение е брат-близък, обърнат образ, т.е. негатив на догматичната метафизика. А и в практически смисъл то води или до граничещо с патологична апатия транквилизиране тип Пирон (бащата на античния скептицизъм), или до задъхан и невротичен авангардизъм, който лесно прехожда в спазматични призови за тотална революция на всяка цена.

---

² M.Williams, *Groundless Belief*, 63.

Тъй че смисълът на скептицизма е в ограничаването на тъй и тъй невъзможната претенция за „чиста истина“. Той е ограничение на тежкия фундационализъм. И нищо повече.

Инак в практиката ни скептицизмът съвсем не може да ни попречи да правим нещата, които тъй или иначе правим: ние утвърждаваме някакви положения, настояваме на тях, подкрепяме ги с нещо казано *ad hoc* или пък с доказателства, дори обявяваме някои за истинни. Интересното в „трилемата на Агрипа“ тогава не е собствено скептицизмът, а очертаните там *три начина*, по които *спираме или блокираме съмнението, колебанието, неяснотата*, възникнали в един момент при разгръщането на даден разговор или дискурс.

Така че, ако вече сме приели основния антидогматичен аргумент на скептиците и сме се отказали от търсенето на „Истината“ (с главно „И“), въпросът е каква е практическата функция на трите типа защита срещу оспорване, които Агрипа описва. Какво всъщност правим, когато казваме „Знам!“, „Това е истина!“ или пък правим доказателство?

За да не изпаднем пак – искаме или не – в метафизика, добре е да разглеждаме „казването „Знам““, „казването „е истина!“ и „доказването“ като ходове в езиковата игра, като перформативи в смисъла на Остин или като форми на „речева дейност“ в смисъла на Фуко³.

Веднага обаче трябва да кажем, че тези три хода - „казването „Знам!“, „казването „е истина!“ и „доказването“ – съвсем не са всички възможни ходове, чрез които ние *спираме* флукуацията и колебанието в дискурса, те не са единствените *начини* за блокиране на съмнението. Със сигурност различни типове „наративи“ като по-дълги дискурсивни форми, създаващи повторителност, също вършат тази работа. Със сигурност я вършат и „действията по отчет“ в смисъла на Харви Сакс⁴. Със сигурност дори на афективно, почти „пред“-дискурсивно ниво също я вършат и различни телесно-миметични форми на повторение („меленето“ като практическа телесна тавтология в смисъла на Якимова⁵). Вероятно има и много други начини за обективация и стабилизация на значенията. Трите речеви хода, излезли на преден план чрез „трилемата на Агрипа“, обаче са много важни, защото в тях, в качеството им на всекидневни перформативи, можем да видим генезиса на институционализираните от нашата наука най-тежки нейни инстанции: на „знанието“, „истината“ и „доказателството“. Изглежда, че пределните жестове на защита са се превърнали и в пределни регулативни инстанции на науката, но и на другите ни публични практики. Затова ще предприемем анализ на обичайните им употреби, който следва да ги покаже като елементарни „речеви устройства“, „машинки“ за блокиране на съмнението и за стабилизация на значенията.

Впрочем Богдан Богданов, многократно и по различни поводи, е казвал, че истината е не друго, а моментно „спиране“ на обичайната флукуация на значенията в дискурса и стабилизиране на парадигмално значение: „спирането до истина е един вид

³ M. Foucault, *Fearless Speech*, ed. J. Pearson, Los Angeles: Semiotext(e), 2001.

⁴ H. Sacks, *Lectures on Conversation. Volumes I, II*, ed. G. Jefferson, Introduction by E. A. Schegloff. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1995. 10.

⁵ М. Якимова, „Как се ражда социален проблем“, *Социологически проблеми*, 3-4/2013, 118-137.

запазване на определено добро значение“⁶. Тук ще се опитам да погледна на този феномен „по-специализирано“: като разгледам *казването* „Това е истина“ като сингуларен перформатив.

Общата изходна хипотеза е следната:

1. Преди време направих един анализ, според който казването „Аз знам!“ се оказва *императив за спиране на съмнението чрез заемане на специфично привилегирована – „свидетелска“ – гледна точка*;

2. Надявам се в бъдеще да успея да покажа, че доказателството е не друго, а такава серия от перформативи, която се стреми да създаде модел – образец – за взаимоотношност или взаимозаменимост на пропозиционалните съдържания на тези перформативи; казано по-просто, доказателството е (сложен) *императив за превод между различни положения според принципа на еквивалентността*. Преводът между различни положения според еквивалентност неизбежно тече кръгово.

3. А сега се надявам да покажа, че „казването „е истина““ е *директен императив за повторение* – заповед за помнене и „буквално“ възпроизводство на даден израз или нещо, за взимане на „истинното нещо“ като образец, като „нещо едно и също“ (тъждествено на себе си) и съответно възпроизводимо като печат, като мостра, като щампа. „Казването „е истина““ е *елементарен императив за кодификация*, за щампиране на значение.

3. Минималистките теории

Изпитвам голяма симпатия към т.нар. минималистки (или още „дефлационистки“, „разкавичкосващи“ [*disquotational*] или „редундантни“ [*redundant*]) теории за истината. Същевременно смятам, че те допускат една сериозна грешка.

За онези, които не знаят – не са и длъжни да знаят, – става дума за една мощна, може би хегемонна тенденция сред цяло семейство от теории за истината в аналитичната философия. Тя тръгва може би от Фреге, със сигурност от Франк Рамзи, разклонява се с много вариации в работите на Стросън, Куайн, Дейвидсън, Рорти и мнозина други, а днес неин водещ говорител е Пол Хоруич. Общото място за тези доста разнородни автори и позиции е, че предикатът „е истина“ няма собствено значение. С това отпада автоматично и метафизичната традиция на „Истината“ с главно „И“ – ако „истината“ няма специфично значение, тогава няма защо да търсим „същността на истината“. „Истината“ следва да бъде подложена на дефлация, тя до голяма степен се оказва „излишен“ (редундантен) предикат, важно е да я разберем минималистично. С почти всичко това съм съгласен.

Каква най-общо е аргументацията, която стои зад тези обобщения? Днес тя най-често бива провеждана според формулата на „Т-еквивалентността“ на Алфред Тарски⁷. На въпроса „*какво означава да кажем, че „Снегът е бял“ е истина*“, Тарски отговаря: „Снегът е бял“ е истина ако и само ако снегът е бял.

⁶ Б. Богданов, *Текст, говорене и разбиране. Есета*, София: Нов български университет, 2014, 143.

⁷ А. Тарски. „Семантическа концепция за истината“, *Теории за истината*, съст. Л. Сивилов, София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1992.

Самият Тарски не е дефлационист (но сега няма да навлизаме в неговата семантическа концепция за истината). Дефлационистката интерпретация на неговата формула обаче, например тази на Куайн, е следната: Да кажеш, че едно твърдение, което е взето под въпрос и съответно е поставено в кавички, е истинно, не е нищо повече от това да отмениш въпроса, да махнеш кавичките (да го разкавичкосаш) и да *пре-утвърдиш* същото твърдение. Предикатът „е истина“ няма собствена роля, няма собствено значение, различно от това да се преутвърди вече казаното – при това казаното си остава такова, каквото си е било, същото, без промяна на смисъла му: *снегът си е все така бял*.

„Истината е разкавичкосване. Така че предикатът за истина е излишен, когато е прикрепен към дадено изречение: можеш просто да утвърдиш изречението“⁸.

Но така, изглежда, истината е оператор на баналността, оператор за възпроизводство на трузими. Именно на това ще се противопоставя: истината е оператор, но не за възпроизводство, а за *производство на трузими*. „Казването „е истина“ цели банализация на обявеното за истина, но самото „обявено“ не е отнапред банално, поне не задължително. Намерението ми е да покажа една обща функция на „казването „е истина“, която работи не само в случаите на препотвърждаване на вече приетото и известното, но и в случаите на откривателство и иновация, а дори и в случаите на неуспешните перформативи, произнасяни от „неблагонадеждни“ говорители като децата, лудите, лъжците и пр., когато те на практика казват „това е истина“. Т.е. задачата е да се отчлени едно типологично – базисно, примитивно – значение на казването „е истина“ като сингуларен перформатив.

Нещо повече, ако е успешен, анализът ни трябва да важи не само за по-тежко или по-леко институционализираните *истини*, скрепени в големи режими на истина (в режими на знание/власт) или пък скрепени във всекидневното навиково поведение, като самоочевидности, които понякога се налага да бъдат експлицитно изтъкнати. Наистина, в случаите с институционализираните истини „казването „е истина““ сякаш само тавтологично възпроизвежда вече преддадения образец на кодифицираната норма, то сякаш остава напълно *подчинено* на нормата, която „сама“ банализира повторението си. Но дали перформативът „е истина“ е наистина толкова безсилен, дали той *само пре-утвърждава вече казаното*, до такава степен „само“, че да няма собствено значение? Този въпрос сега ще поставя откъм харизматичното или паресиастко казване на истината, което, поне по презумпция, взривява баналността.

4. Истината като императив за повторение

Мт [17:20] А Исус им рече: поради вашето неверие; защото, истина ви казвам, ако имате вяра колкото синапово зърно, ще речете на тая планина: премести се от тука там, и тя ще се премести; и нищо няма да бъде за вас невъзможно. Както се вижда от цитата, казването „е истина“ може да работи, за да се утвърди нечуваното и невиданото – „чудото“ да се местят планини с вяра. Нещо повече, в случая „истина ви казвам“ работи, за да утвърди, че чудото, т.е. онова, което е

⁸ W.V.O. Quine, *Persuit of Truth*, Harvard: Harvard University Press, 1992, 80.

институционализирано като невъзможно и съответно невъзпроизводимо, не просто може, но и трябва да бъде повтаряно.

Добра светлина върху тази ситуация хвърля един от АБВ форумите, който наскоро посетих:

[АБВ Форуми](#) > [Религии](#) > [Християнство](#)

st.alien (09/04/2010, 23:13), по повод твърдението на grin.gif, че „лъжите се нуждаят от най-дълго и упорито повтаряне, за да хванат дикиш!“, казва:

Този цитат(няма значение от кой е, не е обект на темата) от тема в раздела ме накара да се замисля, каква е причината Исус да повтаря непрекъснато на слушателите си, че казва истина? И то доста често. Почти всяка глава от евангелията съдържа декларацията "истина ви казвам":

Матей - 28 пъти

Марка - 13 пъти

Лука - 8 пъти

Йоана - 19 пъти

Какво щеше стане, ако Исус прескачаше тази (ненужна за мен) декларация и направо казваше съществената част от посланията си?

Тук st.alien реагира като дефлационист.

Отвърща му Keri (10/04/2010, 06:43):

Предполагам, че това е реторичен похват, с който Исус придава по-голяма убедителност на думите си. 😊

Keri очевидно смята, че казането „е истина“ има принадлежна реторическа стойност.

Може би тази принадлежна реторическа стойност провокира Кан-Багатур (10/04/2010, 08:36) да се върне към темата за повторението на лъжата и да каже:

Не знам, но направих аналог с изразите на Гьобелс:

- *Една лъжа, повторена сто пъти, става истина.*

И т.н.

Вън от своята естествено забавна страна, форумските цитати са достатъчно задълбочени – те поставят проблема за функцията на казането „е истина“ като в учебник по философия, без концептуални и парадигмални труфила.

Въпросът тук е каква е принадлежната стойност на това казване – особено в ситуации, в които, какъвто е случаят с Исус, то работи според принципа „писано е, но аз ви казвам“. Защото в такива ситуации – ситуации, в които харизматикът или паресиастът казват „е истина“ за нещо, което не просто не е вписано във, но най-често и противоречи на установения режим на истина – казането „е истина“ със сигурност не може да бъде редуцирано до просто пре-утвърждаване на същото. Както учението на

Исус към момента на анонсирането му, така и всяко друго новоописание, което бива обявено за истина, със самото си анонсиране *рисува* да се сблъска тежко с установения институционален режим, все едно дали той ще бъде Синедрионът за Исус, инквизицията за Галилей или тълпата на градския площад за онези, които биват остракирани, защото не следват обичая. Впрочем тези рискове пред харизматика и паресиаста, както и редица други аспекти на тези културни фигури, са добре описани от Вебер и Фуко. Със или без риск обаче, често казането „е истина“ работи не само за възпроизводство на статуквото и баналността, но и като иновация: „И все пак тя се върти!“

Нямам намерение обаче да привилегировам паресиаста пред учителя по математика за начинаещи, нито имам намерение да противопоставям рязко и чрез някаква мистична онтологична граница иновацията и баналността. Нека се водим от здравия смисъл или, което е същото, от тезата на Дерида, че повторението е промяна (*iteration is alteration*). И все пак какво правим, когато казваме за нещо, че е истинно или истинско. Има ли някаква семейна прилика („общ знаменател“) между изказванията:

Истина е, че „Ако имате вяра, ще местите планини!“

Истина е, че „Страниците са върху масата“

Истина е, че „ $2 + 2 = 4$ “

И дори още:

Тази любов е истинска.

Тези банкноти са истински.

Това е истинско сирене.

И т.н.

Става дума за това можем ли да открием общ знаменател на тези перформативи, тяхна обща функция, която при това да е различна и независима от това дали постфактум ние или някой друг ще признае тяхната претенция за истинност. Защото аз, например, не съм вярващ и не бих признал с лека ръка истинността на учението на Христос, а и често се подсмиввам на поредната „истинска любов“ на дъщеря ми. И все пак има ли нещо общо, което тези изказвания вършат?

Казването „е истина“ е синонимно на: „Помни!“, „Прави така!“, „Това е правилото!“, „Повтаряй винаги по същия начин!“, „Вземи като модел или образец!“.

Казването „е истина“ е *заповед за повторение*.

И тук няма никакво значение дали слушателите ще признаят тази заповед, дали ще ѝ се подчинят и ще я последват буква по буква, дали ще я приплъзнат в някаква друга посока, или пък директно ще я отрекат: „Не, това не е истина! Този е луд, мисли се за Господ!“. Нещо повече, казането „е истина“ в качеството си на заповед за повторение е практически независимо от това дали подобна заповед изобщо е способна да проработи в прагматистки смисъл – не просто дали другите ще я признаят за истинна, но и дали няма да бъде отхвърлена от самата материална среда, дали няма да се окаже осезаемо невъзможна за повторение. Дори и императивът да увисне във въздуха, без да получи каквото и да е съгласие, без каквото и да е продължаващо повторение, казането „е истина“ все пак си остава императив за повторение. „Вземи това нещо – изказване, твърдение, пропозиция, вярване, идея, състояние, вещ, факт и т.н. (претендентите за истинност са повече) – и действай с него като с образец!“

Ако тук се върнем към най-старата, кореспондентната теория за истината, ще видим нейната грешка: тя ни призоваваше да търсим истината като намерим образеца сам по себе си и съгласуваме всичко с него. Това, което тя пропускаше, е, че самото казване „е истина“ създава образаца – *взима го за образац*.

Но това сякаш противоречи на здравия разум. Онзи, който казва: „Истина е, че тази маса е широка един метър“, не е измислил линейния метър. Нито който казва, че „ $2 + 2 = 4$ “ е истина“, е измислил правилата на събирането. Но аз и не твърдя това. Единственото, на което настоявам, е, че наистина няма да има смисъл да казваме за нещо, че „е истина“, ако в това казване няма добавена стойност. Ако беше така, щяхме просто да повтаряме „ $2 + 2 = 4$ “, както предлагат някои от радикалните дефлационисти. Но дори и за това най-банално положение понякога ни се налага да кажем, че то „е истина“ – казваме това на дете, което се учи да смята, най-често. Ала в тези случаи какво друго правим с това казване, ако не: „Вземи за правило!“, „Запамети го така и повтаряй!“. Да, за нас „ $2 + 2 = 4$ “ е толкова банално, че ни изглежда сякаш *заповедта е потънала в правилото*, сякаш „самото правило“ диктува, а не ние, които казваме, че „това е истина!“, „това е правилото!“. И все пак няма друг смисъл да казваме „е истина“, освен за *да конституираме правилото като правило* – за някого, който още не се държи според него, още не повтаря *така*.

Казано иначе, дори и в най-тривиалните случаи, както разбира се, и в харизматично-паресиастките, казането „е истина“ е специфичен перформатив, който заповядва *нещо да бъде взето като образац и да бъде повтаряно*. Разбира се, трябва да държим сметка, че институционализацията на истината е именно всмукване на властта на конкретния перформатив от страна на правилото – колкото повече се размножава и удължава серията от повторения на една (условно) първа заповед, колкото повечето казането „е истина“ се рутинизира и ритуализира, толкова повече пропозиционалното съдържание (истинното) надделява и иззема илокутивната сила на конкретната заповед, на казането „е истина“. Все пак казането „е истина“ никога не остава напълно безсилно – защото правилата не съществуват отвъд актуалното им преутвърждаване – следването ги конституира като правила по Витгенщайн, а не правилата детерминират следването. С това се връща гражданската роля на речта спрямо езика.

5. Специфичната функция на казането „е истина“

Защо обаче казваме „е истина“, а не просто „Това е правилото!“, „Повтаряй винаги по същия начин!“, „Вземи като модел или образац!“. Има нещо учудващо: ако казането „е истина“ е императив, защо то няма формата на експлицитен императив? Защо и по какво е различно от изброените експлицитни заповеди?

Сега е добре да си припомним, че истината работи като предикат (дори и в случаите, в които производна на думата „истина“ се явява като наречие или подлог, а дори и в случаите, в които за същата перформативна цел използваме други думи и изрази като „всъщност“, „определено“, „в действителност“ и т.н.). Това не е случайно. Защото обявеното за истинно така попада в ролята на граматическия подлог или логическия субект. Така то бива избито встрани, извадено от всякаква контекстуална

употреба, бива взето като същото, идентично на себе си, само по себе си – то и само то следва да бъде повтаряно.

Есин пример: изречението „Снегът е бял“ има съвсем различна роля в следните случаи:

„Детективът видя, че снегът е бял, а стъпките са кални, и веднага се озърна да види откъде идват.“

За разлика от:

„Снегът е бял“ е истинно.

Във втория случай „снегът е бял“ е откъснато от каквато и да е контекстуална употреба, от курса на речта. Предикатът „е истинно“ застава в метапозиция спрямо това изречение, за да го превърне цялото в *един субект*, в нещо едно, което е независимо от всичко друго и *трябва да бъде повтаряно така, по същия начин, буквално*. Предикатът „е истинно“ директно реифицира онова, към което се прикача, и придава на своя субект идентитет, тъждество в себе си. Именно така – чрез отрязване от жива употреба и директна *реификация* – казането „е истина“ превръща своя субект в тъждествен на себе си образец, който трябва да се повтаря буквално. Избегнато е метафоричното разпиляване на значенията, което характеризира контекстуалните употреби, както и индексичната референция към *ето-това* или *ето-онова-тук-и-сега*. Впрочем другите експлицитни императиви се отличават от казането „Това е истина!“ по това, че в тях съдържанието на заповедта се артикулира именно непосредствено индексично (*аз-тук-и-сега* разпореждам/забранявам на *теб-тук-и-сега точно-ето-това*). Казването на истината, обратно, спира именно индексичността, прякото рефериране – както към нещата в света (*ето-този-тук-сняг*), така и към индексично указаната в изказване гледна точка на говорителя или пък на „героя“ в трето лице (*ето-този-детектив*). При тази де-индексикализация, характерна за „истината“, се осъществява нещо, което Куайн⁹ нарича „семантичен акцент“: ако „Снегът е бял“ е истина“, тази истина важи не за *ето-този* или *ето-онзи-сняг*, а за „кой да е сняг“, за „снега изобщо“. Де-индексикализацията всъщност е *генерализация на значението*: „истината“ трябва да важи *винаги и навсякъде*, независимо от какъвто и да е ситуативен контекст на употреба. Така *реификацията* и *генерализацията* са основни черти на казането на истината, само че тук ние ги разглеждаме като *перформативни ефекти*.

Казването „е истина“ е не просто императив за повторение – той е много „помощен“ от обикновените заповеди, защото е елементарно речево устройство за субстантивирание и генерализация на обявеното за истинно. Така този специфичен перформатив е не просто машина на паметта, но и машина на значението. Защото какво друго е значението, ако не повече или по-малко субстантивиран образец за употреба на думи и неща. Казването „е истина“ превръща даден израз или вещь в печат, с който трябва да се щамповат – чрез повече или по-малко буквално повторение – последващите употреби, *винаги и навсякъде*.

Да обобщим: казането „е истина“ може да бъде разбрано по аналогия със следните практически жестове: издаване на лиценз, сертификат, гаранционна карта за

---

⁹ W.V.O. Quine, *Philosophy of Logic*, 2nd ed., Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 1986, 12; W.V.O. Quine, *Persuit of Truth*, 80.

нещо или, най-просто, като поставяне на пломба върху водомер. То има две основни функции: 1. Забранява да се променя съдържанието на обявеното за истинно (не трябва да се бърка вътре в устройството на водомера); 2. Изисква обявеното за истинно винаги да се взема за образец (по него следва да се отчита всяко бъдещо потребление на вода). Вероятно сродни са функциите и на други нормативни предикати, с които казването „е истина“ ще покаже семейни прилики: „добро“, „красиво“, „справедливо“, „искрено“ и пр. Но тъй като там вероятно ще се открият и сериозни разлики, тук претенцията остава ограничена: показали сме примитивното значение на сингуларния перформатив „Това е истина!“.

Библиография:

- Богданов, Б. *Текст, говорене и разбиране. Есета*. София: Нов български университет, 2014.
- Витгенщайн, Л. *Избрани съчинения*. Превод: Н. Милков. София: Наука и изкуство, 1988.
- Остин, Дж. *Как с думи се вършат неща*. Превод: Т. Петков. София: ИК „Критика и хуманизъм“, 1996.
- Тарски, А. „Семантическа концепция за истината“, *Теории за истината*, съст. Л. Сивилов. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1992.
- Якимова, М. „Как се ражда социален проблем“, *Социологически проблеми*, 3-4/2013, 118-137.
- Diogenes Laertius, *Lives of Eminent Philosophers*. Vol. 2. Trans. R. D. Hicks. London: William Heinemann; New York: G. P. Putnam's Sons, 1925.
- Fogelin, R. *Pyrrhonian Reflection on Knowledge and Justification*. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Foucault, M. *Fearless Speech*. Edited by J. Pearson. Los Angeles: Semiotext(e), 2001.
- Quine, W.V.O. *Persuit of Truth*. Harvard: Harvard University Press, 1992.
- Quine, W.V.O. *Philosophy of Logic* (2nd Ed.). Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press, 1986.
- Sacks, H. *Lectures on Conversation. Volumes I, II*. Edited by Gail Jefferson; Introduction by Emanuel A. Schegloff. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1995.
- Sextus Empiricus. *Outlines of Pyrrhonism*. Trans. R.G. Bury. London: W. Heinemann, 1933
- Williams, M. *Groundless Belief. An Essay on the Possibility of Epistemology*. 2nd Ed. Princeton: Princeton University Press, 1999.